

МОНІТОРИНГ СФОРМОВАНOSTІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто моніторинговий компонент багатокомпонентної системи науково-методичного забезпечення формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики у процесі професійної підготовки, що являє собою комплексну складноструктуровану технологію, запропонований критеріальний апарат (сукупність критеріїв і показників), типологія рівнів сформованості означеного особистісного феномену, визначена організаційно-експериментальна база розробленої системи.

Ключові слова: науково-дослідницька культура майбутнього вчителя музики, науково-методичне забезпечення, моніторинг, вчитель-дослідник-музикант, діагностика професійно-особистісного розвитку дослідника, оцінки ефективності технологій навчання, синтезування наукових і художніх методів пізнання.

Постановка проблеми. У контексті головних вимог Болонської декларації, де зазначається, що створення Європейського простору вищої освіти має відбуватися одночасно та паралельно зі створенням простору наукових досліджень, оскільки наукові дослідження є рушійною силою вищої освіти [1], питання формування науково-дослідницької культури сучасного фахівця, зокрема вчителя музики, є одним із пріоритетних у вищій школі.

Проблема взаємодії освіти й науки в контексті перспектив розвитку суспільства, «онаучнення» сучасного освітнього простору має своє висвітлення в роботах таких українських науковців, як В. П. Андрущенко, С. У. Гончаренко, М. Б. Євтуха, В. А. Семиченко, О. С. Снісаренко, В. В. Олійника, які вказують на значущість підготовки майбутнього фахівця-дослідника, науковця, здатного до постійного оновлення наукового та практичного знання, навчання протягом усього життя.

Актуальність даної проблеми зумовлена посиленням соціальної цінності формування дослідницької спрямованості майбутніх фахівців у галузі музично-педагогічної освіти, розвитку здатності до прогностичного аналізу наукових знань, творчого застосування їх на практиці, що призводить до необхідності всебічного вивчення проблеми формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики, а саме аспектів, пов'язаних із моніторингом процесу професійної підготовки майбутніх учителів-дослідників-музикантів.

Аналіз актуальних досліджень. Вивченню окремих аспектів професійної культури педагога були присвячені роботи таких учених, як А. М. Алексюк, І. М. Богданова, С. Я. Батишев, В. М. Гриньова, М. Б. Євтух, І. А. Зязюн, І. Ф. Ісаєв, В. Г. Кремень, З. Н. Курлянд, В. І. Лозова, Н. Г. Ничкало, О. М. Пехота, І. П. Підласий, І. Ф. Прокопенко, З. І. Равкін, Ю. В. Сенько,

В. В. Серіков, С. О. Сисоєва, А. І. Щербаков та інші. До проблеми загальнонаукової та методологічної підготовки студентів, дослідників у вищій педагогічній школі зверталися такі вчені, як В. П. Андрущенко, Ю. К. Бабанський, Г. О. Балл, О. В. Бережнова, В. К. Буряк, С. У. Гончаренко, В. І. Загвязинський, І. А. Зимня, М. О. Князян, В. В. Краєвський, В. А. Кушнір, О. М. Микитюк, В. А. Семиченко, О. С. Цокур та ін.

У музичній педагогіці проблема формування науково-дослідницької культури вчителя (окремі її аспекти) була започаткована в роботах Е. Г. Абдулліна, Н. А. Сегеда, О. П. Щолокової (методологічний аспект дослідницької діяльності вчителя музики, викладача мистецьких дисциплін), Л. Г. Арчажнікової, О. М. Олексюк (дослідницький компонент у професійній підготовці вчителя музики), Г. М. Падалки (методи науково-педагогічного керівництва підготовкою магістерської роботи), Г. Ю. Ніколаї, О. П. Рудницької (наукове дослідження як дидактична категорія в мистецькій освіті), В. Ф. Орлова, О. М. Отич, Т. Й. Рейзенкінд, О. Я. Ростовського (досвід учителя музики в оволодінні дослідницькими технологіями в межах поліхудожньої та науково-пізнавальної діяльності). Питання щодо дослідницьких умінь і якостей майбутніх учителів музики висвітлювалися у дисертаційних дослідженнях В. А. Лісового, М. І. Фалько.

Проте питання, що розкривають теоретичні й методичні основи формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики, науково-методичне обґрунтування цієї системи, зокрема її моніторинговий компонент, сьогодні залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті – дослідити проблему підвищення професійної підготовки вчителів-дослідників-музикантів. **Завдання** – розкрити питання, пов'язані з моніторингом сформованості науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. У своєму дослідженні ми виходили з того, що особливість науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики виявляється в його здатності до поєднання різних способів наукового пізнання як реалізації дослідницького пошуку, наукових методів, оволодіння поняттєво-категоріальним апаратом педагогіки музичної освіти як наукової основи педагогічних моделей (стратегій) і способів художнього пізнання, що звернене до пошуку художніх образів, які співвідносяться з художньою ідеєю творів і виявляються в конкретно-чуттєвій, естетично визначеній формі.

Осмилюючи сутнісні ознаки науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики (НДК МВМ) як особистісного феномену, ми даємо таке визначення поняттю: це якість особистості, що здатна до синтезування наукових і художніх методів пізнання, аналітико-синтетичної мисленнєвої діяльності та емоційно-образного осягнення музичних творів, втілення художньо-естетичного, музично-педагогічного й наукового ідеалу в дослідницький пошук, застосування наукових (педагогічних і

мистецтвознавчих) знань у якості науково-теоретичної (пояснювальної) та конструктивно-технологічної (перетворюючої) функції.

Висвітлення проблеми формування НДК МВМ, як системного поліструктурного феномену, вимагає розробки, обґрунтування та реалізації певної системи науково-методичного забезпечення, що включає концептуальний, змістовно-організаційний, технологічний і моніторинговий компоненти.

Що стосується моніторингового компоненту науково-методичного забезпечення системи формування НДК МВМ у процесі професійної підготовки, то він являє собою комплексну складноструктуровану технологію, що передбачає безперервний збір інформації, її структурування, аналіз, здійснення зворотного зв'язку для внесення корективів у процес, що відстежується, урахування отриманих дослідницьких даних у реалізації розробленої нової освітньої стратегії та регуляції дослідницького навчання в контексті освітнього музично-педагогічного процесу, застосування спеціально розроблених критеріїв, показників і висновків тощо.

Як свідчать наукові праці [2; 4], термін «моніторинг» має широке трактування й визначається як: 1) постійне спостереження за будь-яким процесом із метою виявлення його відповідності бажаному результату або початковому припущенню; 2) процес відстеження стану будь-якого об'єкту (системи або складного явища) за допомогою неперервного або періодично повторюваного збору даних, що представляють сукупність певних ключових показників. Такі вчені, як М. С. Глуханюк, А. О. Денисенко, Е. Ф. Зеєр, О. О. Орлов, Г. М. Павлова, Г. В. Репкіна, Е. Е. Симанюк наголошують, що головною метою моніторингу є діагностика професійного розвитку вихованців і внесення коректив у процес професійної освіти, тобто моніторинг включає діагностику, прогнозування й корекцію професійного розвитку особистості студента та процесу освіти. Особлива увага вченими приділяється відстеженню характеристик процесу професійного становлення особистості, які є більш інформативними порівняно з відомостями про результати навчання.

Моніторинг сформованості НДК МВМ вимагає розробки критеріального апарату (сукупності критеріїв і показників), за допомогою якого вимірюються рівні розвиненості кожної складової (аксіологічної, технологічної, особистісної, креативної) даного дидактичного феномену. Ураховуючи особливості складових науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики в розрізі професійної підготовки ВНЗ, їх взаємозв'язок і взаємозумовленість, пропонуємо такі критерії та показники, що є основою оцінки рівня сформованості кожної складової:

ціннісно-мотиваційний, що відображає ціннісне ставлення, вибір і відтворення майбутнім учителем-дослідником-музикантом науково-

дослідницьких (пізнавальних, морально-етичних, соціально-гуманістичних), педагогічних і мистецьких (загальнолюдських, духовних, практичних, особистісних) цінностей та сформованість мотиваційних новоутворень (потреб, інтересу, установок) у напрямі учіння, самоосвіти, дослідницьких стратегій у галузі музично-педагогічної освіти. Показником цього критерію є сформовані ціннісні орієнтації у студента-дослідника-музиканта, які визначають вектор розвитку його мотиваційних утворень, що виявляється в його прагненні до свідомого наукового й дослідницького пошуку;

комплексно-знаннєвий, що слугує виявленню системності й дієвості науково-теоретичних, методологічних, практичних і методичних знань у процесі професійної підготовки, опанованих студентами-музикантами в процесі дослідницького пошуку. Показником даного критерію є сформовані уявлення про методологічні орієнтири дослідника, глибина, повнота й міцність наукових знань, набутих у науково-пізнавальному процесі, їх діалектичність, системність, міждисциплінарність, інтегративність;

особистісно-мисленнєвий, що визначає особистісні якості вчителя-дослідника-музиканта як виразника соціокультурної місії, пов'язані з формуванням наукового світогляду, наукового педагогічного мислення, методологічної свідомості (самосвідомості). Показниками особистісно-мисленнєвого критерію є сформовані інтелектуальні, дослідницькі, методологічні, рефлексивні, смислопошукові, креативні вміння;

дослідницько-операційний, що вказує на доцільність, точність, гнучкість здійснення дослідницьких дій і операцій, гармонійне поєднання методів наукового й художнього пізнання, широту застосування цілого спектру методів наукового музично-педагогічного дослідження: теоретичних, емпіричних, кількісної обробки результатів, а також на змістову наповненість, логічну послідовність кожного етапу (цілевизначення, цілевиконання, рефлексивного аналізу) розгортання науково-дослідницької діяльності. Показником цього критерію виступає вільне володіння технологічним інструментарієм науково-дослідницького пошуку;

творчо-креативний, який відображає творчий характер науково-дослідницької діяльності та має виявлення в індивідуальному креативному розвитку майбутнього вчителя-дослідника-музиканта, його евристичній спрямованості, а також дослідницьких результатах, що відрізняються новизною, науковою творчістю. Показником творчо-креативного критерію виступає новизна створеного наукового знання, нове бачення розв'язання наукової проблеми, творче переосмислення музично-педагогічної, соціокультурної дійсності, виявлення інноваційних елементів науково-методичного і педагогічного забезпечення дослідження.

Розроблені критерії та показники сформованості науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики у процесі професійної підготовки дозволяють визначити *типологію рівнів сформованості*

означеної культури: низький, нижчий за середній, середній, вищий за середній, високий.

Низький рівень характеризується вузько результативними мотивами навчально-пізнавальної діяльності, домінуванням зовнішніх мотиваційних спонукань. На цьому рівні слабо усвідомлюються цілі навчання, музично-педагогічної освіти та шляхи досягнення професійного успіху. Не визначено ціннісно-смыслову позицію до майбутньої професії вчителя музики, дослідницького пошуку як сучасної вимоги вищої педагогічної школи. Різні способи мисленнєвої діяльності (виділення головної думки, порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення) викликають труднощі, переважає репродуктивний вид діяльності. Наукові знання з дисциплін обраної спеціальності не опановані, мають фрагментарний, поверховий характер. Майбутній учитель музики погано орієнтується в поняттях, не вміє висловлювати власні думки, як в усній, так і в письмовій формі. Особистість не володіє технологією науково-дослідницької діяльності, не вміє працювати з першоджерелами, ускладнено написання таких видів наукових робіт, як повідомлення й реферати, з іншими видами наукових робіт не знайомий; виявляє пасивність у навчальному дискутуванні, спілкуванні; знаходять виявлення окремі інтелектуальні й дослідницькі вміння.

Нижчий за середній рівень вказує на виникнення пізнавальної мотивації, періодичне виявлення пізнавального інтересу. Мотиваційні спонукання характеризуються вибірковістю та нестійкістю. Виявляється позитивне ставлення до окремих пізнавальних цінностей, зокрема пошукової діяльності щодо практико орієнтованих знань. Осмислення музично-педагогічних цінностей відбувається на емпіричному рівні, як педагогічного досвіду, що реалізується в умовах музично-педагогічної практики. Цей рівень демонструє виявлення окремих інтелектуальних і дослідницьких вмінь, пов'язаних із різними способами мисленнєвої діяльності: систематизацією, класифікацією та узагальненням інформації, виокремленням головної ідеї, цитуванням, вивченням передового музично-педагогічного досвіду, проведенням дослідження у форматі: спостереження – опис – пояснення. Рефлексивні дії виражаються через самоспостереження й самодіагностування. Об'сяг знань поширюється, однак характерним є його фрагментарність і відсутність осмислення. Розвиток креативного компоненту виражається у здатності до нового структурування знань. Майбутній учитель-дослідник-музикант готовий до написання таких наукових робіт, як доповіді, повідомлення, реферати.

Середній рівень відзначається наявністю мотиваційних спонукань, для яких характерна дієвість і тривалість, однак превалює зовнішня мотивація. Мають місце мотиви професійної діяльності, зосереджені на окремих видах цієї діяльності. Відбувається поширення кола потреб (інтересів) і ускладнення в середині кожної від елементарних форм

навчального інтересу до потреб у теоретичних знаннях. Майбутній учитель музики виявляє активність, прагнення поглиблювати й поширювати знання, обговорювати з викладачем власне бачення щодо розв'язання питань, наукової проблеми в галузі музично-педагогічної теорії та практики. Мистецькі цінності, пов'язані з педагогічним досвідом видатних діячів культури, музичного мистецтва й освіти, реалізацією сучасних освітньо-виховних систем гуманістичного типу, викликають інтерес і позитивне ставлення. Науково-дослідницькі цінності осмислюються як вимога вищої освіти та ще не мають особистісного значення. Оволодіння технологією науково-дослідницької діяльності відбувається на рівні її дієво-операційної складової, застосовуються такі наукові методи, як аналіз літературних і довідкових джерел, вивчення передового музично-педагогічного досвіду, аналіз навчальної інформації через синтез, її узагальнення, систематизація, порівняння. Студент готовий до виконання таких наукових робіт, як доповіді, повідомлення, реферати, тези, анотації.

Вищий за середній рівень характеризується появою внутрішньо організованої мотивації, майбутній учитель музики самостійно визначає та спрямовує свою науково-пізнавальну діяльність, діє через свідомо поставлені цілі, прийняття рішень. Відбуваються зміни у провідних домінуючих мотивах (потребах), їх ієрархізації. Студент здатний об'єктивно оцінювати свої можливості та проектувати план дій щодо професійно-особистісного зросту. На цьому рівні усвідомлюються науково-дослідницькі та мистецькі цінності, їх взаємозв'язок і взаємодоповнюваність. Виявляється позитивне ставлення до творчого дослідницького пошуку, різних науково-пізнавальних процесів, наукової творчості. Продукт науково-дослідницького пошуку відрізняється новизною, студент творчо переосмислює музично-педагогічну дійсність, здатен бачити проблеми і пропонувати шляхи їх розв'язання, ґрунтуючись на наукових теоріях і прогресивному музично-педагогічному досвіді. Виявляється сформованим технологічний компонент науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики. Майбутній учитель-музикант готовий до самостійного виконання таких наукових робіт, як реферати, тези, анотації, критичні статті, курсові роботи.

Високий рівень демонструє якісно новий рівень розвитку особистості вчителя-дослідника-музиканта, її ціннісно-мотиваційної та дієво-операційної сфери. Студент не тільки усвідомлює, а й готовий до відтворення музично-педагогічних і науково-дослідницьких цінностей, які набувають особистісного смислу. На перший план висувуються мотиви професійного зростання й удосконалення. Виявляється глибоке розуміння соціокультурної, музично-освітньої дійсності, поєднуючи методи наукового та художнього пізнання, здатність до системного, багатовекторного вивчення різних педагогічних питань, розкриття причинно-наслідкових зв'язків. Опановані знання відрізняються системністю, міцністю, широтою застосування. Серед

особистісних новоутворень мають місце методологічні вміння, пов'язані з формуванням методологічного забезпечення дослідження, визначенням його методологічних характеристик, наукових підходів. Майбутній учитель музики володіє технологією науково-дослідницької діяльності, проходячи всі її фази-етапи: проектування (цілевизначення), технологічну реалізацію задуму (цілевиконання), рефлексивну фазу; сформовані дієво-операційний і змістовний складові технологічної компоненти науково-дослідницької культури вчителя-музиканта. Майбутній фахівець у галузі музично-педагогічної освіти здатний до генерування нових ідей і їх втілення в музично-педагогічну практику, створення концептуальної моделі дослідження. Виявляється готовність до виконання кваліфікаційної дипломної та магістерської роботи.

Організаційно-експериментальна база формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики представлена аудиторною роботою: це навчальні дисципліни «Вступ до спеціальності», «Основи педагогічної майстерності», «Музична педагогіка», «Основи наукових досліджень», «Методологія і методика музично-педагогічних досліджень», «Педагогіка вищої школи», науково-педагогічна практика; позааудиторною роботою: педагогічна практика, курсові, дипломні та магістерські роботи, наукові студентські роботи, науково-практичні конференції, методичні й методологічні семінари.

Розроблений комплекс педагогічних технологій, націлений на формування НДК МВМ у процесі професійної підготовки, включає: проблемні лекції, проблемні семінари, проблемні практичні заняття, тематичні дискусії, диспути, методи евристичних питань, метод ТРВЗ-педагогіки, метод організованих стратегій, мозкового штурму, тренінги, рольові, ділові, дослідницькі ігри, виконання ІНДЗ, міні-досліджень, курсових, дипломних, магістерських робіт.

Особливе значення надається виконанню індивідуальних науково-дослідницьких завдань (ІНДЗ) і дипломних (курсівих, магістерських) робіт. ІНДЗ розглядаються як такі, що орієнтують майбутнього вчителя-дослідника-музиканта на аналітико-синтетичну, узагальнюючу, систематизуючу, проектувальну, рефлексивну діяльність і передбачають педагогічну організацію дослідницьких процедур, методів дослідження конкретної науки, способів інтелектуальної діяльності, спроектованих у логіці вимог і умов завдань. ІНДЗ, що ґрунтуються на знаннях із педагогіки музичної освіти, мистецької педагогіки, передбачають з боку майбутнього вчителя музики розкриття особливостей музично-педагогічної діяльності, художньо-естетичних явищ, закономірностей їх функціонування, висвітлення різних аспектів у розв'язанні музично-педагогічних проблем, які потребують вирішення.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, моніторинговий компонент науково-методичного забезпечення

системи формування НДК МВМ у процесі професійної підготовки дає уявлення про складний, варіативний характер розробленої авторської комплексної складноструктурованої технології.

Обраний нами напрям дослідження має продовження у вивченні проблеми формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики, зокрема висвітлення моніторингового компоненту системи, за кордоном, виявленні особливостей професійної підготовки вчителів-дослідників-музикантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болонський процес: Документи і матеріали / за ред. д.е.н., проф. С. І. Юрія. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 136 с.
2. Зеер Э. Ф. Мониторинг профессионального развития личности / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк // Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учебное пособие. – Москва : Московский психолого-социальный институт, 2005. – С. 112–126.
3. Тушева В. В. Вивчення проблеми формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики у вітчизняній педагогіці / В. В. Тушева // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. статей. – Сер.: педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2014. – Вип. 42. – Ч. 1. – С. 203–210.
4. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе : учебное пособие для вузов / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.

РЕЗЮМЕ

Тушева В. В. Мониторинг сформированности научно-исследовательской культуры будущего учителя музыки в процессе профессиональной подготовки.

В статье рассмотрен мониторинговый компонент многокомпонентной системы научно-методического обеспечения системы формирования научно-исследовательской культуры будущего учителя музыки в процессе профессиональной подготовки, которая представляет комплексную сложноструктурированную технологию, предложен критериальный аппарат (совокупность критериев и показателей), типология уровней сформированности указанного личностного феномена, определена организационно-экспериментальная база разработанной системы.

Ключевые слова: научно-исследовательская культура будущего учителя музыки, научно-методическое обеспечение, мониторинг, учитель-исследователь-музыкант, диагностика профессионально-личностного развития исследователя, оценка эффективности технологий обучения, синтезирование научных и художественных методов познания.

SUMMARY

Tusheva V. Monitoring of formation of research culture of future music teachers in process of professional training.

In the article the monitoring component of the multicomponent system of the scientifically-methodical providing the system of forming of research culture of future music master is considered. In the process of professional preparation that a complex different structure technology, a criterion vehicle (totality of criteria and indexes), a typology of the levels of the indicated personality phenomenon are presented.

In our study we've proceeded from the fact that the feature research culture of the future teacher of music is found in its ability to combine different methods of scientific knowledge as the

implementation of the research finding, scientific methods, mastery of conceptual-categorical apparatus pedagogy of music education as a scientific basis pedagogical models (strategies) and ways of artistic knowledge that search turned artistic images that relate to the idea of the artistic works and are found in specific sensual, aesthetically defined form.

The author has given the determination of the concept research culture of future music master. This is a quality of a personality that is capable of synthesizing scientific knowledge and artistic methods, analytical and synthetic mental activity and emotional and imaginative comprehension of music, the embodiment of artistic and aesthetic, musical and pedagogical research in search of the ideal, the use of research (and teaching of art) knowledge as scientific and theoretical (explanatory) and design-technological (transformative) function.

The special value is the implementation of the individual research tasks and diploma (course, master's degree) works. The research tasks are examined in the article. They orient a future teacher-researcher-musician on analytical, synthetic, summarizing, systematizing, design, reflection activity and envisage the pedagogical organization of the research procedures, the methods of research of certain science, the methods of intellectual activity, the requirements and terms of tasks projected logically. The individual research tasks are based on knowledge of pedagogics of musical education, artistic pedagogics, artistic phenomena, conformities to law of their functioning, illumination of different aspects in the decision of the pedagogical problems.

Thus the monitoring component of the scientific and methodical providing of the system of forming of research culture of future music master in the process of professional preparation gives an idea about the complex pedagogical technology worked out by the author.

Key words: *research culture of the future music master, scientific and methodological support, monitoring, a teacher-researcher-musician, diagnostics of professional and personal development of a researcher, evaluation of efficiency of learning technologies, synthesis of scientific and artistic methods of cognition.*